

4. Бромберг Г. В., Розов Б.С. Об оценке некоторых объектов промышленной собственности// Проблемы промышленной собственности. – 1997, № 12. – С. 29-40.
5. Конов Ю.П. Насколько законна оценка стоимости права на патенты, ноу-хау?// Интеллектуальная собственность. – 1999, № 1. – С. 21-24.
6. Мухопад В.И. Лицензионная торговля: маркетинг, ценообразование, управление. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНИЦ, 1998. – 364 с.
7. Калинин А., Тузинская Т. Как определить предварительную стоимость объектов ИС// Интеллектуальная собственность. – 1998, № 4. – С. 2-6.
8. Новосельцев О.В. Метод расчета цены лицензии// Матер. ВОИС: WIPO/LIC/IC-YI/98/4. – Р. 5-9.

УДК 630.92

Аспір. О.В. Сакаль¹ – НЛТУ України, м. Львів

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ФОРМ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ У ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ

Проведено огляд етапів залучення людиною лісових ресурсів до господарської діяльності, а також аналіз історичних аспектів розвитку форм власності на ліси у Європі та Україні з прадавніх часів до початку ХХ ст.

Ключові слова: ліс, приватна власність, спільна власність, державна власність.

Post-graduate O.V. Sakal – NUFWT of Ukraine, L'viv

Analyzed of development of patterns of forest ownership in Europe and Ukraine

The article contains the review of stages of bringing by the man of forest resources to economic activity, and analysis of history aspects of development of proprietorship on forests in Europe and Ukraine from old times to beginning of XX century.

Keywords: forest, private property, common property, government property.

Розвиток в Україні земельних відносин і відносин, пов'язаних з власністю на ліси викликає інтерес не тільки у науковців, а й широкого кола громадськості. У тісному зв'язку з цим процесом постає питання ефективності використання земель лісогосподарського призначення в Україні. Для попередження негативних наслідків необґрунтованих управлінських рішень у процесі реформування і розвитку лісового сектора України сьогодні корисним і актуальним є аналіз історичних аспектів розвитку форм власності на такі землі як в Україні, так і в Європі.

Поняття, проблеми сутності, становлення та розвитку права власності на ліси привертали увагу багатьох дослідників земельних відносин і економіки лісового сектора. Розвиток земельних відносин і відносин з приводу лісокористування і власності на ліси висвітлено у працях відомих учених, зокрема, С.А. Генсірука, А.М. Третьяка, К.Т. Гафтанюка, М.В. Туркевича, І.М. Сиякевича.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні на основі ретроспективного аналізу наукової літератури всього того, що стосується історії земельних відносин і відносин з приводу лісокористування і власності на ліси, сутності особливостей становлення та розвитку права власності на ліси у Європі та Україні з прадавніх часів до початку ХХ ст.

¹ Наук. керівник: доц. О.В. Врублевська, канд. екон. наук – НЛТУ України

Мета дослідження зумовлює необхідність вирішення таких завдань: 1) визначити етапи (періоди) залучення людиною лісових ресурсів до господарської діяльності; 2) проаналізувати процес становлення і укріплення права власності на ліси у Європі та Україні.

Проблема розподілу і поєднання в одному чи кількох суб'єктах функцій володіння, користування і розпорядження землею (лісовою в тому числі) хвилювала різні формації суспільства, адже можна стверджувати, що власність на землю визначала саму суть суспільно-політично-економічних відносин. П.В. Васильєв відзначає, що у різні епохи і за різних обставин будь-яка новоутверджена форма власності не швидко і дуже складно втрачає риси попередніх форм, пов'язаних з ними традиційних правових норм і місцевих звичаїв [1, с. 61]. Тому при аналізі наявної власності на ліси певної країни необхідно розглядати її у зв'язку з попереднім устроєм. Як зазначає А.М.Третяк, "досвід історії України і багатьох країн світу свідчить, що реформи, пов'язані із приватною власністю на землю, ставали економічним важелем, здатним примусити ефективно працювати господарські механізми на всіх етапах розвитку продуктивних сил" [2, с. 3]. Користування лісами як і доля лісового господарства та лісів невіддільні від загального шляху розвитку матеріальної і духовної культури, від розвитку технічного рівня і економічних форм суспільного виробництва [1, с. 9]. На думку В. Панаскіна, питання про виникнення і розвиток права власності на ліс необхідно розглядати в контексті економічних, юридичних і політичних чинників [3, с. 8].

Польський економіст Р. Фромер виділив три етапи господарського освоєння деревини людиною, з яким пов'язаний розвиток лісового господарства, – так звані "періоди еволюції лісоспоживання" [1, с. 55]: 1) енергетичний період, в якому дерево слугувало для безпосереднього задоволення найпростіших примітивних потреб людини, переважно як паливо; 2) енерго-механічний період, в якому зі збільшенням споживання деревини в будівництві і для виготовлення засобів праці поступово зростає значення деревини як конструктивного матеріалу і починається процес витіснення деревного палива; 3) механіко-хімічний період, в якому поступово зменшується використання деревини в будівництві. Деревина стає, здебільшого, промисловою сировиною для виробництва різноманітних продуктів на основі механічної і хімічної технології. В паливному балансі протягом цього періоду деревина поступово втрачає значення. В третьому періоді Р. Фромер розрізняв два підперіоди, або етапи: етап розвитку переважно механічної обробки і етап швидкого розширення фізико-хімічної переробки деревини. Як зазначає П.В. Васильєв, ці періоди формуються на основі і під впливом суспільних відносин у різних країнах мають різну історичну приуроченість. Власність на ліси, зокрема, приватна, утверджується здебільшого у другому етапі, а підприємницька промислове розроблення лісів і промислові методи їх відтворення набувають розвитку в третьому періоді.

І.М. Синякевич за рівнем інтенсивності відтворення і використання лісів окремих економічних регіонів залежно від стану розвитку і трансформації процесу розвитку продуктивних сил лісового сектора виділяє три фази лісо-

користування [4, с. 55-57]: фазу пасивного лісокористування, фазу активного лісокористування та фазу інтенсивного лісокористування. Фаза пасивного лісокористування охоплює період залучення лісів до господарської діяльності людини, обсяги промислової заготівлі деревини є незначними. На фазі активного лісокористування обсяги промислової заготівлі деревини значно зростають, порівняно з фазою пасивного лісокористування, відтворення лісів здійснюється цілеспрямовано, лісам надається багатоцільове значення. Перехід від фази активного лісокористування до інтенсивного лісокористування характеризується розвитком глибокого перероблення деревини. Головними чинниками росту інтенсивності лісокористування є, зокрема, підвищення продуктивності лісів на селекційній основі та ефективності використання продуктивності лісових земель тощо. На цій фазі лісокористування земельні ділянки, призначені для лісовирощування, постійно вкриті лісом. І.М. Синякевич відзначає, що в Україні почалась фаза інтенсивного лісокористування.

М.І. Фалєєв виділив три основні історичні етапи еволюції права власності на ліс: перший етап характеризується відсутністю правового регулювання відносин з приводу лісової власності, на другому етапі виробляються правові норми, що регулюють такі відносини, на третьому етапі відбувається модифікація лісового права згідно із завданнями лісової політики [3, с. 8].

Виникнення і розвиток власності на ліси у всіх країнах тісно пов'язані з утвердженням і еволюцією власності на сільськогосподарські землі, зокрема, на ріллю. Утверджується лісова власність пізніше, ніж власне земельна, але її форми часто збігаються з формами власності на землі сільськогосподарського користування [1, с. 61; 5, с. 42]. Володіння лісами перетворилося на право власності на ліси тоді, коли з розвитком товарних відносин деревина набула обмінної вартості, перетворилася на товар [6, с. 16]. Найбільш ранньою формою власності на землю дослідники вважають общинну власність.

У ранньому Середньовіччі ліс в основному слугував джерелом продукції мисливства і бортництва, яка широко використовувалася як для власного споживання, так і для товарообмінних операцій чи сплати податків [5, с. 42]. Більшість дослідників погоджуються, що праву власності на ліси передувало виняткове право на користування лісовими корисностями. У цей період ліси вважалися нічийними або спільними.

Розвиток суспільних відносин і промисловості сприяв широкому залученню лісів у сферу соціального і економічного життя. З часом в повну власність феодалів перейшла переважна більшість і місцевих общинних лісів.

Починаючи з XIV-XV ст. проблеми лісоволодіння і доля лісів у Європі тісно пов'язана з аграрними відносинами. У цей період вже сформувалися три форми власності на ліси: общинна, приватна і державна. У період утвердження приватної власності на ліси площі общинних лісів значно скоротилися, проте на основі общинної форми власності розвинулось колективне володіння лісами [1, с. 63-64].

На Русі приватна власність на ріллю в окремих регіонах утвердилась уже в VIII-IX ст., а власність на ліси виникає тільки у XI-XII ст., а утверджується ще пізніше – у XIII-XIV ст. В окремих країнах Західної Європи ліси

стали об'єктом власності дещо раніше, ніж в Україні, але також через 1-2 століття після утвердження земельної власності [1, с. 61-62; 5, с. 42]. А.М. Третьак заперечує це твердження, вказуючи, що у Росії (до складу якої у цей період вже входить частина України) поступове трансформування володіння землею у земельну власність почалося з прийняттям зведених законів Російської держави під назвою "Соборное уложение" (1648-1649 pp.) [2, с. 15-16].

С.А. Генсірук, О.І. Фурдичко, В.С. Бондар зазначають, що конкретних відомостей про приватну власність на ліси до кінця XIV ст. не трапляється. Вони цитують Г.М. Полянську, яка зазначає, що право приватної власності на ліси створювалось повільно, внаслідок обмежень певних лісових користувань: воно виникло разом із обмеженням бортництва і полювання у лісі, але затвердилося як приватна власність зі зростанням ролі деревини [5, с. 43].

Із розвитком мануфактурного способу виробництва регулювання земельних відносин було спрямоване не тільки на зміцнення прав земельної власності, але і на організацію використання земель [2, с. 9]. Таке твердження справедливе і щодо лісів. Перші закони про ліс у Російській імперії – закони Петра I – обмежували право власності на ліси і були спрямовані на захист та розведення особливо цінних порід деревини – корабельного лісу. Але указом 1782 р. Катерина II передала ліси, розташовані на приватних землях, у повне розпорядження поміщикам. При цьому не існувало чіткого розмежування в натурі приватних і казенних лісів, внаслідок цього винищення зазнали як приватні, так і державні ліси. Особливо скоротилася площа тих лісів, які перебували у приватній власності [7, с. 7-8].

У Російській імперії у 1826 р. виділяли такі види власності на ліси: казенні, корабельні, приписані різним промислам і фабрикам ліси, ліси воєнних поселень, орендні, староствинські (ділянки державних лісів передані у довічне користування), єзуїтські, ленні, казенних селян, загальні (спільні), в'їзні (спільні ліси, в які мають безоплатно доступ сторонні особи для задоволення власних потреб), спірні [1, с. 64-66]. Станом на початок XX ст. найбільшими лісовласниками у Росії були поміщики (70,6 %) та держава (19,2 %) [7, с. 12].

Узагальнено процес становлення і розвитку лісоземельної власності у Європі та Україні від прадавніх часів до початку XX ст. показано у таблиці. Власне, через те, що територія України довгий час входила до складу багатьох держав Європи, деякі із європейських законодавчих актів щодо лісів та події соціально-економічного життя стосувалися і України.

**Табл. Хронологія розвитку лісоземельної власності
(складено за [1; 2; 5, с. 406-408; 7])**

Дата	Європа	Україна
1	2	3
VIII ст.	Поява окремих законів про ліс	
VIII-IX ст.	Утверджується власність релігійних організацій і феодалів на ріллю і пасовища; ліси залишаються нічийними або переходять у общинну власність	Утвердження приватної власності на ріллю
1030 р.	Угорський король Іштван I Святий видає закон, що регламентує земельні відносини	

1	2	3
XI-XII ст.	Поява у Чехії лісів, що належали релігійним корпораціям	Збірником законів "Руська правда" регулюється охорона цінних лісів, мисливських угідь і тварин; встановлюються межові знаки
XIV-XV ст.	Поява приватних лісів у Чехії; виділення державних (т. зв. законних) лісів у Сербії. Вже існують три форми власності на ліси: общинна, державна, приватна	Введено обмежений режим рубань у оборонних і охоронних лісах
XV ст.		Застосування чиншового права – успадковуваного безстрокового платного права користування земельною ділянкою
1648-1649 рр.		Зведений закон Російської держави "Соборное уложение", у якому відобразилось затвердження права власності на землю
друга половина XVII ст.		Виникнення старшинського землеволодіння
XVII-XVIII ст.	Становлення лісового господарства як окремої галузі	
1701 р.		Указ Петра I про заборону переведення лісів, що знаходяться на відстані 30 верств від річок у ріллі і сіножаті
1743 р.		Розроблено збірник законів "Права, за яким судиться малоросійський народ"
1754 р.	Видано "Імператорський і королівський патент лісів і деревини, який стосується Чеського королівства"; 1754 р. закон поширюється на Моравію, 1756 р. – на Сілезію, 1769 р. – Словаччину	
1782 р.		Указ Катерини II "Про поширення права власників на ліси, що ростуть на їх дачах"
1798 р.		Указ Павла I "Про підпорядкування Адміралтейству всіх казенних лісів"
1799 р.		Указ "Про губернаторський нагляд за збереженням казенних лісів, про розмежування поміщицьких лісів від казенних" Указ "Про попенну плату за рубання деревини у казенних лісах"
1802 р.		Розроблено проект Уставу про ліси
1832 р.	Видано Лісовий устав Польського ко-	

1	2	3
	ролівства	
1848 р.		Селянам надано право придбання власності
1852 р.	Видано Лісовий закон Чехії (з деякими змінами дійсний до 1960 р.) та Лісову інструкцію Австрії	
1873 р.		Створено Галицьку дирекцію державних лісів; видано лісовпорядну інструкцію для державних лісів
1894 р.		Видано Лісовпорядну інструкцію Росії
кінець XIX ст.		Поява карти лісів "по роду володіння"

Висновки. Кожен етап розвитку лісового господарства, як і періоди еволюції лісоспоживання характеризуються превалюванням однієї з форм власності на ліси, що зумовлюється значенням лісів у господарській діяльності людини. Власність на ліси виникає дещо пізніше, ніж власність на сільськогосподарські землі. На формування та функціонування механізму регулювання земельних відносин і відносин, пов'язаних з власністю на ліси, в Україні впливало і впливає багато чинників, зокрема, національний менталітет українців та події української історії, але здебільшого він носить риси, загалом притаманні цьому процесу у Європі.

Література

1. **Лесное хозяйство** в системе планируемой экономики/ Васильев П.В., Воронин И.В., Громада Э., Драганов И., Керестеши Б., Маршалек Т., Моленда Т., Пауль Ф., Полянская Г.Н., Сираков Х. – Варшава: Гос. науч. изд-во, 1972. – 656 с.
2. **Третяк А.М.** Історія земельних відносин і землеустрою в Україні: Навч. пос. – К.: Аграрна наука, 2002. – 280 с.
3. **Панаскин В.** Собственность и лес// Лесное хозяйство. – 1993, № 1. – С. 8-10.
4. **Синякевич І.М.** Економіка лісокористування: Підручник. – Львів: ІЗМН. – 2000. – 402 с.
5. **Генсірук С.А., Фурдичко О.І., Бондар В.С.** Історія лісівництва в Україні. – Львів: Світ, 1995. – 424 с.
6. **Гафтанюк К.Т.** Історія лісового господарства Львівщини. – Львів: Біблос, 2001. – 180 с.
7. **Солдатов А.Г., Тюков С.Ю., Туркевич М.В.** Ліси України. – К.: Українська АСГН, 1960. – 464 с.

УДК 336.22:336.71

Здобувач О.Г. Сербина – Львівська КА

СУТЬ ТА СТРУКТУРА ПОДАТКОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначено структуру податкового механізму регулювання банківської діяльності, розглянуто та науково обґрунтовано шляхи його подальшого розвитку в контексті дискусії про збільшення чи зменшення податкового навантаження на банківську діяльність.